

Cercetările arheologice de la fortificația romano-bizantină de la Topraichioi-Babadag

1. În toamna anului 1978 cu ocazia unor lucrări de terasare în punctul numit „La podul Topraichioi” au fost relevate mai multe resturi arheologice constând din *dolia* și porțiuni din zidul unei construcții antice.

În luna noiembrie 1978, Andrei Opaîț, de la Muzeul Deltei Dunării — Tulcea, a efectuat un sondaj de salvare constând din trei secțiuni pe laturile de sud, vest și nord și casete în interior, în colțul de sud-vest și pe latura de est. În urma acestor sondaje au fost obținute primele date preliminare, comunicate la sesiunea de rapoarte de la Oradea din anul 1978¹.

Potrivit primelor rezultate s-a putut constata existența unei fortificații romane. Ea se află la 250 m vest de km 30 al DN Tulcea—Constanța pe un mic promontoriu cu altitudinea medie de 10—12 m, apărat dinspre est—sud-est de o viroagă formată de cursul unui riu existent probabil în antichitate și astăzi spălată de torenții pluviali. La nord și nord-vest panta, relativ abruptă, se termină în balta Topraichioi, prelungire a lacului Babadag (fig. 1).

Importanța deosebită a obiectivului a impus începerea unor cercetări exhaustive. În

perioada 20 mai—13 iunie 1979, ca urmare a acordului realizat între Muzeul Deltei Dunării și Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, instituții reprezentate prin Andrei Opaîț și Mihail Zahariade, au fost inițiate cercetări de amploare.

În campania din 1979 eforturile s-au concentrat asupra zonei *intramuros* urmînd ca în viitorii ani să se treacă și la cercetarea locuirii extramurane, bogat atestate prin numeroase fragmente ceramice, *dolia*, monede și urme de construcții.

La începutul campaniei prin serviciile Direcției Topografice Militare, s-a realizat ridicarea topo a zonei de interes arheologic la scara 1 : 200.

2. Pentru cercetarea zonei intramurane suprafața a fost împărțită în 20 de casete, numerotate de la C-1 la C-20, cu un martor principal longitudinal lat de 2 m și martori secundari perpendiculari pe acesta, lați de 1 m. Caseta nr. 1 (din colțul de sud-vest) cu dimensiunile de 7,40×4,40 m, a fost săpată în toamna lui 1978 iar casetele 2—18 în campania acestui an. Casetele de pe latura de vest (C-2 — C-10), exceptînd C-1, au dimensiunile de 7,40×2,50 m iar cele de pe latura de est de 3,60×2,50 m. Cercetarea s-a oprit în general pe nivelul III, excepție făcînd C-1, C-2 și C 6-9 unde s-a ajuns la nivelul constructiv, respectiv nivelul V.

3. Conform datelor planimetrice obținute în 1978 și 1979 s-a stabilit existența unei fortificații de tip *burgus* perfect dreptunghiular, orientat cu laturile lungi pe direcția nord-sud ; nu dispune de turnuri de colț. Dimensiunile interioare sînt de 38×14 m (532 m²) iar cele socotite de la paramentele exterioare de 44,40×20,40 m.

4. În sondajul efectuat în 1978 în S 1 s-au obținut date referitoare la tehnica de construcție a incintei. Grosimea acesteia, pe toate laturile este de 3,40 m, avînd o temelie pînă la plintă, de 2,30 m adîncime. Plînta este lată de 0,20 m și este realizată din pie-

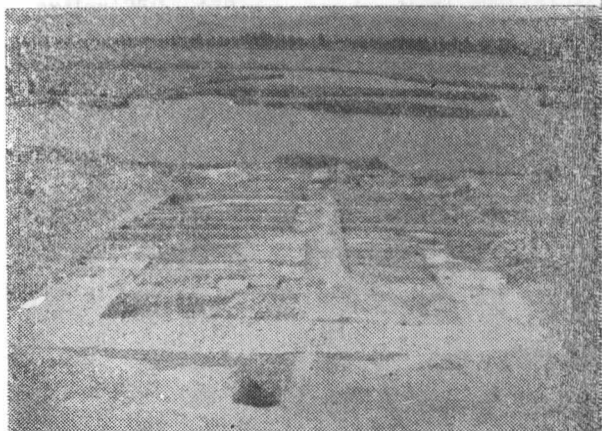

Fig. 1. Topraichioi-Babadag. Vedere generală a săpăturilor.

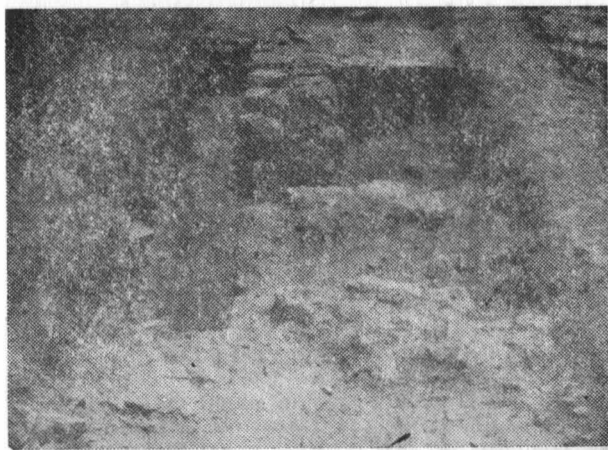

Fig. 2. Topraichioi-Babadag. Contrafort adosat incintei.

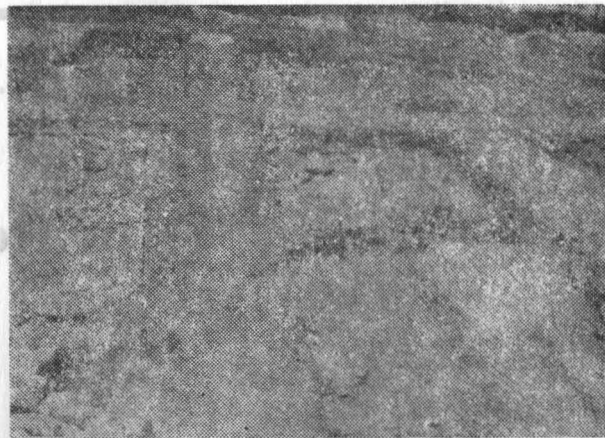

Fig. 3. Topraichioi-Babadag. Poarta.

tre plate, de formă paralelipipedică. Paramentele interior și exterior sînt executate în tehnica *opus quadratum*, din blochete de piatră de calcar, cu dimensiunile de $0,40 \times 0,20$ m, frumos ecarisate. La $0,80$ m de plintă se observă un șir de pietre plate care au servit constructorilor pentru regularizarea asizelor. Liantul constă din mortar în amestec cu cărămidă pisată.

În C_2 , C_9 , C_{12} și foarte probabil în C_{19} (încă necercetată) se găsește cîte un contrafort făcînd corp comun cu incinta. Cei patru contraforti sînt construiți în tehnica *opus mixtum* cu patru rînduri de cărămizi la bază, deasupra cu blocuri mari, groase, de piatră bine fățuită, avînd dimensiunile de $1,20 \times 1,20$ m (fig. 2).

La începutul săpăturii latura de sud și aproximativ pe 7 m lungime din cea de vest, deși se aflau sub nivelul actual de călcare se mențineau într-o stare de conservare bună. În schimb, incinta de pe jumătatea de nord a fortificației pare să fi fost supusă unei sistematice demantelări, probabil în secolele XVIII—XIX, cum o dovedesc ghiulelele de tun și pipele turcești, databile în această perioadă. Gropile de demantelare practicate în zid au apărut fără excepție în toate casetele, începînd cu C_4 pînă la C_{13} inclusiv.

5. Pe mijlocul laturii de est, în C_{15} și C_{16} a fost surprinsă poarta lată de $2,50$ m (fig. 3), de tipul celor întîlnite la fortificațiile tîrzii de pe limesul Dunării de Jos, la Dinogetia și Argamum. Și la Topraichioi constructorii, probabil de origine greco-orientală au adoptat sistemul zwinger-ului. Acest tip de poartă apare la fortificațiile din perioada augustană pînă la Imperiul tîrziu. Pentru provinciile occidentale o bună analogie o oferă primele faze ale porților dinspre uscat și dinspre mare ale castrului de la Portchester².

6. În etapa actuală a cercetărilor nu dispunem încă de un plan complet al urbanis-

ticii fortificației. În afara celor patru piloni adosați incintei în apropierea colțurilor interioare, în zona centrală au apărut alți patru piloni cu dimensiunile de $2,00 \times 1,75$ m executați din cărămidă și piatră legată cu mortar, de asemenea în tehnica *opus mixtum*. Atît pilonii marginali cît și cei centrali aparțin primului nivel constructiv și erau destinați foarte probabil pentru susținerea unei suprastructuri din lemn (fig. 4). Aproape întreaga suprafață locuibilă a fortificației este compartimentată de ziduri din piatră legată cu pămînt, adaosate incintei și pilonilor. Aceste clădiri, ulterioare, aparțin probabil ultimelor două nivele de viațuire, dispunerea și rostul lor urmînd să fie studiate în campania anului 1980.

În colțul de nord-vest al fortificației a fost surprinsă o încăpere contemporană cu clădirile ultimelor două nivele. Aici s-a găsit o mare cantitate de chirpici precum și o vatră lîngă care se găsește un mare vas de provizii (*dolium*). În C_{17} și C_{18} pe N I și N II cantitatea mare și diversitatea formelor ceramicii precum și grîul și meiul carbonizat indică existența unui mare depozit de vase și grîu.

Fig. 4. Topraichioi-Babadag. Pilon central.

7. În campania din acest an au fost confirmate datele stratigrafice obținute anterior, fiind surprinse cinci niveluri de locuire încadrate destul de precis pe baza unui numeros lot de monede și a ceramicii de lux. Conform acestor date, burgusul roman de la Topraichioi a fost construit în timpul domniei lui Valens, după sfârșitul campaniilor împotriva goților (367—369)³ și în cadrul operei de refacere masivă a limesului dunărean (369—370/1)⁴. Ultimul nivel de locuire care poate fi surprins se datează la jumătatea secolului V pe baza monedelor de la Theodosius II. Păstrăm încă rezerve asupra faptului că acest nivel ar reprezenta sfârșitul fortificației deoarece lucrările de terasare moderne au ras probabilele urme ulterioare de viață.

8. Materialul recoltat în campania din 1979 constă din ceramică, fragmente de vase de sticlă, obiecte de metal (fier și bronz), accesorii ale uneltelor de pescuit, rîșnițe din piatră, două piese epigrafice fragmentare și un bogat material numismatic (50 monede).

a. Materialul ceramic descoperit este în stare fragmentară și se află în prezent în studiu. Cea mai numeroasă categorie este cea a amforelor, tipurile cele mai frecvente fiind amforele cu striuri pe umăr și gură pilniformă precum și amforele în formă de burduf, ambele avînd analogii în numeroase locuri din Dobrogea precum și la Athena. Mai puțin frecvente sînt amforele fusiforme terminate cu picior conic tubular. Într-un astfel de exemplar a fost găsit mei carbonizat. Vesela de bucătărie este reprezentată prin oalele cu buza șanțuită și cu două torți, exemplare comune și tipice pentru această epocă alături de care apar, mai rar ce-i drept, și oale borcan cu decor de tradiție getică cu incizii pe umăr sau alveole pe buză.

Formele mai răspîndite ale veselei de masă, conform tipologiei lui Hayes sînt formele I și II, vesela tipică pentru perioada anilor 350—450 e.n., perioadă în care se înscriu și opaițele descoperite.

b. Obiectele de metal. În privința obiectelor de metal, descoperirile sînt relativ puține dar interesante. Între obiectele din fier, pe lângă numeroasele piroane și cuie în C₈ au fost descoperite unelte agricole: trei lame de seceră și un vîrf de lamă de coasă. Obiectele din bronz sînt mai mult de uz personal: o fibulă (fără acul de prindere), databilă la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, o brățară cu capetele în formă de cap de șarpe, o amuletă, un fragment de cheie.

Descoperirile de arme se reduc deocamdată la un vîrf de săgeată din bronz cu tub de înmănușare și nervură centrală proemi-

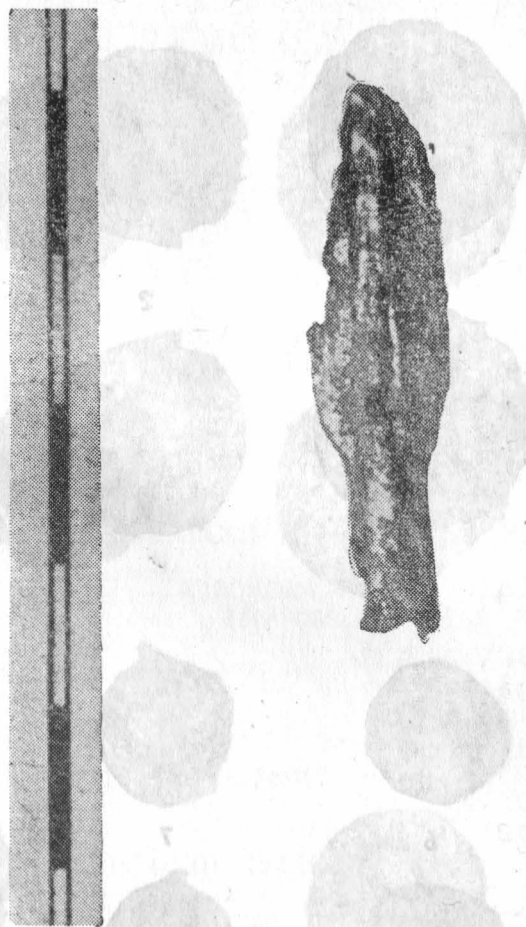

Fig. 5. Topraichioi-Babadag. Vîrf de săgeată cu nervura centrală proeminentă.

nentă (fig. 5), un vîrf de spadă (?) cu vîrful arcuit spre interior, bile de praștie din argilă.

c. În C₈ a fost descoperit un depozit de șapte greutatea pentru plasa de pescuit din argilă de formă piramidală. În afară de acestea în interiorul fortificației s-au mai descoperit trei rîșnițe, boabe de mei carbonizate, oase de bovine, porcine și cabaline. Toate acestea impun concluzia că locuitorii burgusului de la Topraichioi se indeletniceau cu pescuitul, creșterea animalelor și agricultura.

d. Descoperirile epigrafice sînt reprezentate printr-un fragment de *milliarium* găsit întîmplător la suprafața terenului. Fragmentul de *milliarium*, potrivit grafiei, pare a data din secolul al treilea și face dovada faptului că drumul principal al provinciei trecea prin acest loc și anterior secolului IV. Lectura: AVG PON/MAXIM; M+A în ligatură; I redat prin L. În C₁₅ a s-au descoperit și două cărămizi fragmentare cu inscripții incizate după ardere.

Pe fragmentul nr. 1 (12×13,50×4 cm) se poate citi MYXL/FI iar pe cel de-al doilea (15×8×3,5 cm) se citește litera K avînd hasta oblică de sus tăiată de o alta care cade perpendicular.

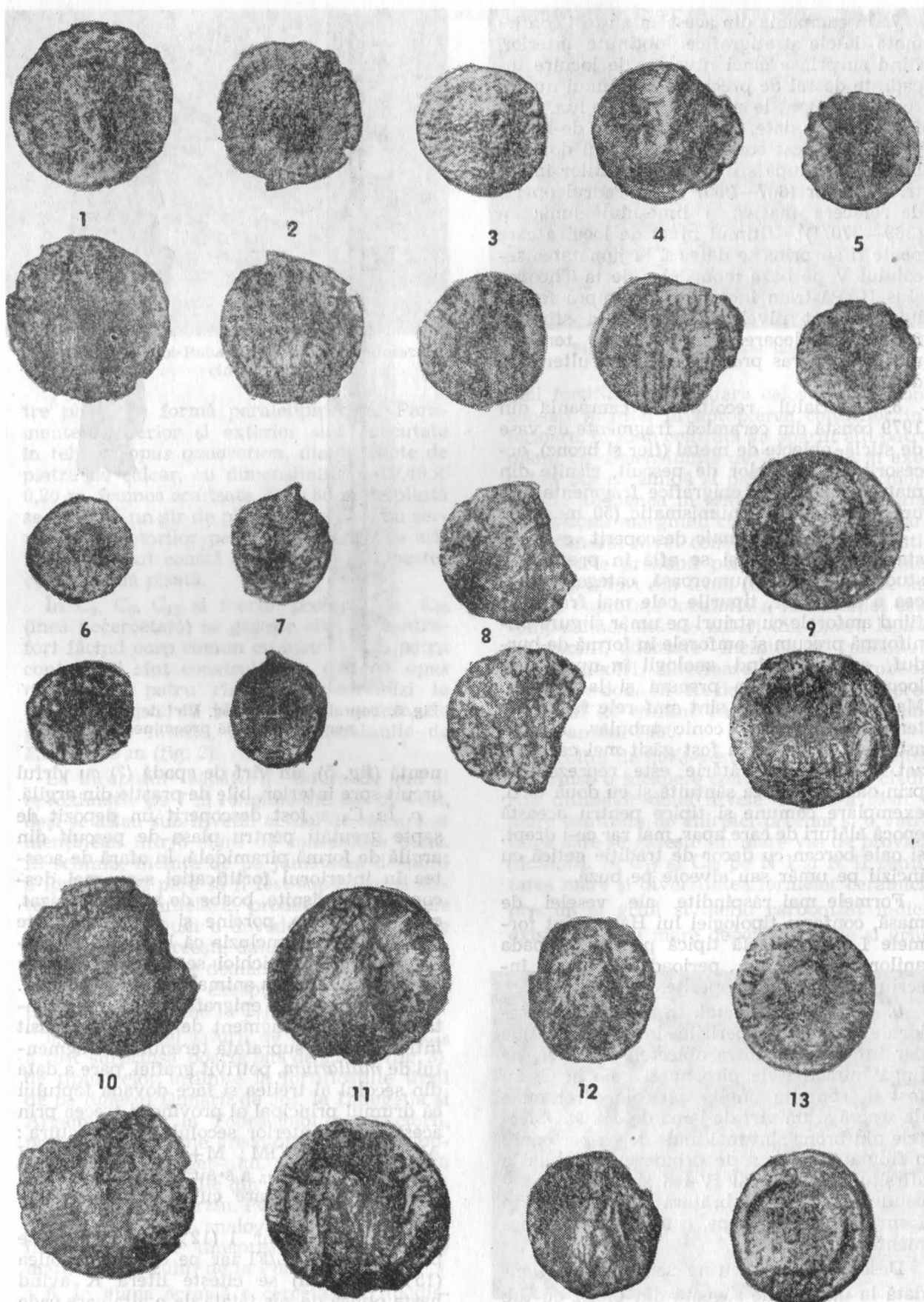

Fig. 6. Topraichioi-Babadag. Monede.

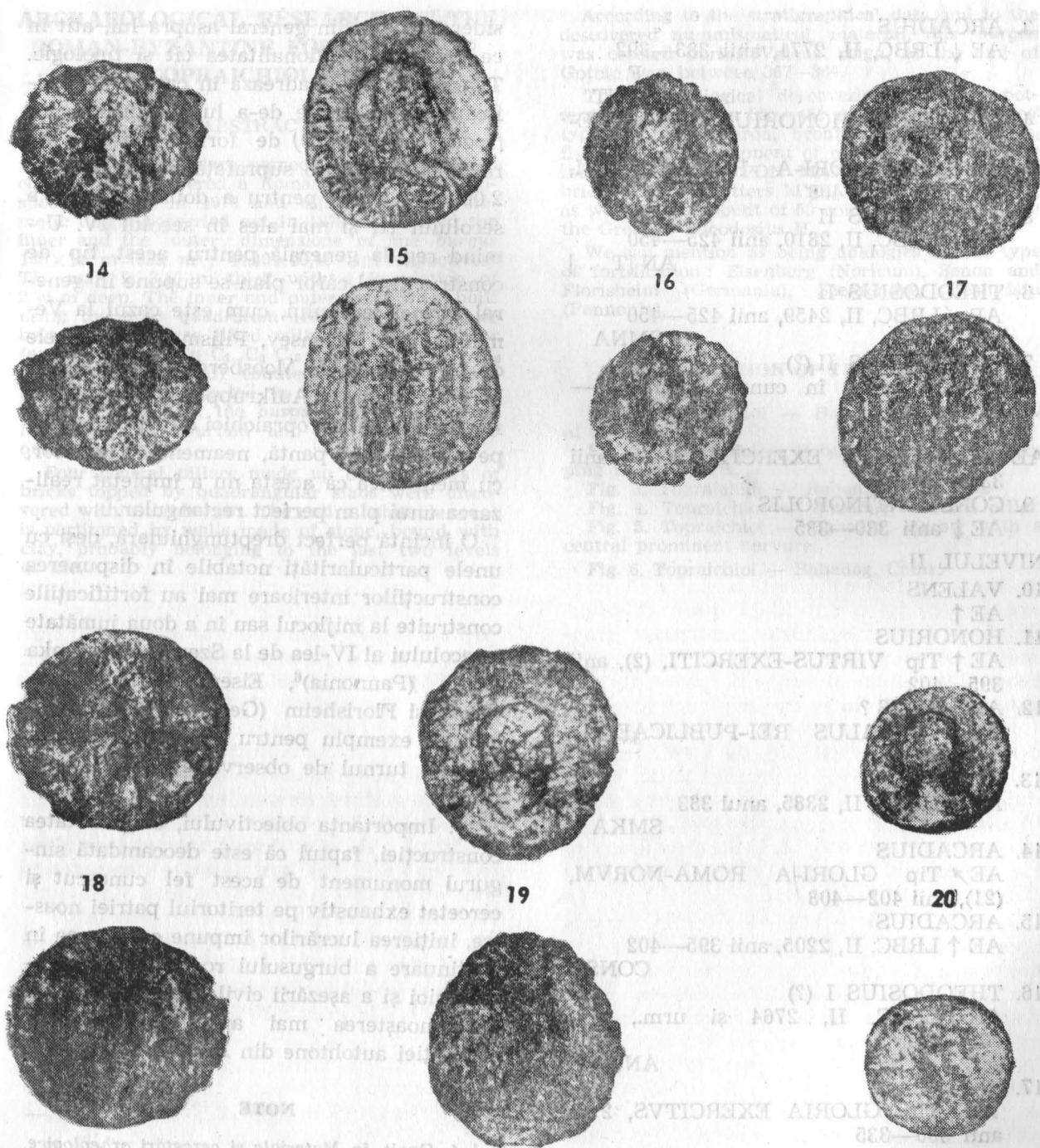

Fig. 7. Topraichioi-Babadag. Monede.

e. Descoperirile monetare sînt mult mai numeroase, în actuala campanie fiind scoase la iveală 50 de monede dintre care, pînă în prezent, sînt lizibile doar 20 de exemplare, repartizate pe împărați după cum urmează : Constantin cel Mare 3 exemplare, Valens 1 exemplar, Theodosius I 2 exemplare, Honorius 4 exemplare, Arcadius 6 exemplare, Theodosius II 3 exemplare, Arcadius, Honorius sau Theodosius II 1 exemplar (fig. 6 și 7).

Dăm mai jos lista monedelor identificate*, corespunzînd nivelelor pe care au fost descoperite :

NIVELUL I

1. HONORIUS (?)

AE \nearrow LRBC, II, 2443, anii 402—408

SMNA (?)

2. HONORIUS

AE \downarrow LRBC, 2223, anii 408—423

CO [NS] ?

3. ARCADIUS
AE ↓ LRBC, II, 2771, anii 383—392
F
ANT
4. ARCADIUS, HONORIUS SAU THEODORIUS II
AE ↓ Tip GLORI-A ROMA-NORUM, (21), anii 402—408
5. THEODOSIUS II
AE ↑ LRBC, II, 2810, anii 425—450
AN [T...]
6. THEODOSIUS II
AE ✓ LRBC, II, 2459, anii 425—450
SMNA
7. THEODOSIUS II (?)
AE ✓ Tip cruce în cunună, anii 425—450 (?)
8. ?
AE ↓ Tip GLORIA EXERCITI, 1 st, anii 337—341
9. CONSTANTINOPOLIS
AE ↓ anii 330—335

NIVELUL II

10. VALENS
AE ↑
11. HONORIUS
AE ↑ Tip VIRTUS-EXERCITI, (2), anii 395—402
12. ARCADIUS ?
AE ↑ Tip SALUS REI-PUBLICAE, (1), 383—395
13. ARCADIUS
AE ↓ LRBC, II, 2385, anul 383
SMKA
14. ARCADIUS
AE ✓ Tip GLORI-A ROMA-NORVM, (21), anii 402—408
15. ARCADIUS
AE ↑ LRBC, II, 2205, anii 395—402
CONSA
16. THEODOSIUS I (?)
AE ↓ LRBC, II, 2764 și urm., anii 383—395
ANTA
17. ?
AE ↑ Tip GLORIA EXERCITVS, 2 st, anii 330—335

NIVELUL III

18. HONORIUS
AE ↓ LRBC, II, 2206, anii 395—400
CONSA

NIVELUL IV

19. THEODOSIUS I
AE ↓ LRBC, II, anul 383
CON (?)
20. ARCADIUS
AE ↑ Tip VIRTUS-EXERCITI (?), anii 395—408

9. Deși burgusul roman târziu de la Topraichioi se găsește abia la sfârșitul primei campanii de săpături se pot face câteva con-

siderații de ordin general asupra lui, atât în ce privește funcționalitatea cât și tipologia. Topraichioi se încadrează în categoria fortificațiilor construite de-a lungul drumurilor (*road fortifications*) de formă pătrată sau rectangulară, cu o suprafață mergînd de la 2 000 m², tipice pentru a doua jumătate a secolului III și mai ales în secolul IV. Urmind regula generală pentru acest tip de construcții, al căror plan se supune în general formei terenului, cum este cazul la Vermania-Isny, Pevensey, Pilismarot sau cele de pe înălțimi la Moosberg-Murnau, Goldberg-Turkheim, Aufkruppel-Schaan etc.⁵, fortificația de la Topraichioi a fost construită pe un teren în pantă, neamenajat anterior, cu mențiunea că acesta nu a împietat realizarea unui plan perfect rectangular.

O incintă perfect dreptunghiulară, deși cu unele particularități notabile în dispunerea construcțiilor interioare mai au fortificațiile construite la mijlocul sau în a doua jumătate a secolului al IV-lea de la Szentendre-Hunka Domb (Pannonia)⁶, Eisenberg (Noricum), Senon și Florisheim (Germania)⁷. Poate fi luat ca exemplu pentru existența pilonilor centrali turnul de observație de la Leanyfálu⁸.

10. Importanța obiectivului, originalitatea construcției, faptul că este deocamdată singurul monument de acest fel cunoscut și cercetat exhaustiv pe teritoriul patriei noastre, inițierea lucrărilor impune cercetarea în continuare a burgusului roman de la Topraichioi și a așezării civile de lângă el pentru cunoașterea mai aprofundată a vieții populației autohtone din Dobrogea.

NOTE

¹ A. Opaît, în *Materiale și cercetări arheologice, a XIII-lea sesiune de rapoarte Oradea*, 1979, p. 325—331.

² Stevan Johnson, *The Roman Forts of the Saxon Shore*, Londra, 1976, p. 119, fig. 66.

³ Ammianus Marcellinus, XXVII, 5—6; cf. Zosimos, IV, 10—11.

⁴ Themistios, *Orationes*, X, 133—140; I. Barnea, *SCIV*, 18, 1967, 4, p. 563—574.

⁵ Identificarea lotului de monede (20) a fost făcută de Gh. Poenaru Bordea de la Institutul de arheologie din București, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

⁶ H. von Petrikovits, *JRS*, 61, 1971, p. 195.

⁷ S. Soproni, *Der Spätromischelimes zwischen Esztergom und Szentendre*, Budapesta, 1977, p. 66—67, pl. 75/1.

⁸ H. von Petrikovits, *op. cit.*, p. 197.

⁸ S. Soproni, *op. cit.*, p. 63, 64, pl. 67.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT THE ROMAN-BYZANTINE FORTIFICATION FROM TOPRAICHIOI-BABADAG

ABSTRACT

In 1978 at the place named „La podul Topraichioi“ was discovered a Roman *burgus*. The prospection made in 1978 and especially the systematic diggings carried out in 1979 established the inner and the outer dimensions of the *burgus* 138×14 m=532 m²; 44,40×20,40 m respectively. The wall is 3,40 m thick with a foundation of 2,30 m deep. The inner and outer faces were built using the *opus quadratum* technique; the space between them was filled with stone and mortar (*opus incertum*). In C₂, C₉, C₁₂ and probably in C₁₉ (not yet investigated) counterforts were uncovered. These are erected in *opus mixtum* technique. The gate of the *burgus* is built in greek fashion with a curtain and a second entrance outside the wall.

Four central pillars made up of fine rows of bricks topped by quadrangular slabs were discovered within the *burgus*. The entire habitable space is partitioned by walls made of stone, bound with clay, probably belonging to the last two levels of life.

According to the stratigraphical data and to the discovered numismatical material, this *burgus* was erected during Valens' reign, at the end of Gothic war, between 367—369.

The archaeological discoveries consist in pottery dated between 350—450 A.D. (after the Hayes' typology), metal (iron, bronze) objects, weapons, fishing tools, a fragment of milliary stone bearing inscription AVG PON MAXIM, 2 fragmentary bricks with the letters MYXL/FL and K inscribed, as well as an amount of 50 coins from Constantine the Great to Theodosius II.

We can mention as being analogies of this type of fortification: Eisenberg (Noricum), Senon and Florisheim (Germania), Szentendre, Leanyfalu (Pannonia).

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Topraichioi — Babadag. General view of the diggings.

Fig. 2. Topraichioi — Babadag. Counterfort propping the precincts.

Fig. 3. Topraichioi — Babadag. The gate.

Fig. 4. Topraichioi — Babadag. Central pillar.

Fig. 5. Topraichioi — Babadag. Arrow with a central prominent nervure.

Fig. 6. Topraichioi — Babadag. Coins.